

ЗЛАТКО ПАКОВИЋ

СРПСКОЈ ОМЛАДИНИ, ДИМИТРИЈЕ ТУЦОВИЋ

ПУЛС ТЕАТАР ЛАЗАРЕВАЦ (СРБИЈА)

СУБОТА, 31. МАЈ

ZLATKO PAKOVIĆ

DIMITRIJE TUCOVIĆ ADDRESSING THE SERBIAN YOUTH

PULS THEATRE LAZAREVAC (SERBIA)

SATURDAY, 31ST MAY

Фото: Александар Радовановић

Аутор и редитељ: ЗЛАТКО ПАКОВИЋ
Композитор: БОЖИДАР ОБРАДИНОВИЋ
Сценографиња: НЕВЕНА ШУРЛАН
Костимографиња: СОЊА КОТОРЧЕВИЋ
Кореографиња: ИРИНА МИТРОВИЋ
Дизајнер светла: РАДОМИР СТАМЕНКОВИЋ
Шминка, фризура: ИВАНА РАНИСАВЉЕВИЋ

Author and director: ZLATKO PAKOVIĆ
Composer: BOŽIDAR OBRADINOVIĆ
Set design: NEVENA ŠURLAN
Costume design: SONJA KOTORČEVIĆ
Scene movement: IRINA MITROVIĆ
Light design: RADOMIR STAMENKOVIĆ
Make-up and hair stylist: IVANA RANISAVLJEVIĆ

Улоге

Спасенија Цана Бабовић, Вукосава: ЈЕЛЕНА ЦВИЈЕТИЋ
Димитрије Туцовић: ЛАЗАР МАКСИЋ
Прота Јеврем Туцовић: УГЉЕША СПАСОЈЕВИЋ
Човек најбогатији у држави: БОБА СТОЈИМИРОВИЋ
Дечак: БРАНИМИР РАНЂЕЛОВИЋ
Дечакова мајка: ИВАНА НЕДЕЉКОВИЋ
Човек-парола, Човек-питање: АЛЕКСАНДАР ТРМЧИЋ
Глас из етра: ЈАСМИНА АНЂЕЛКОВИЋ
Радник у стрељани: ИВАН ГОСПАВИЋ

Cast

Spasenija Cana Babović, Vukosava: JELENA CVIJETIĆ
Dimitrije Tucović: LAZAR MAKSIĆ
Prota Jevrem Tucović: UGLJEŠA SPASOJEVIĆ
The richest man in the country: BOBA STOJIMIROVIĆ
Boy: BRANIMIR RANĐELOVIĆ
Boy's mother: IVANA NEDELJKOVIĆ
Parole-man, Question-man: ALEKSANDAR TRMČIĆ
Voice: JASMINA ANĐELKOVIĆ
Shooting range employee: IVAN GOSPAVIĆ

Представа траје 1 сат и 15 минута

The play is 1 hour and 15 minutes long

АУТОР И РЕДИТЕЉ

„Ја, Димитрије Туцовић, у овом грозном вашем циничном добу, и мртав знам да људи, ипак, не могу без љубави. А праве љубави нема без љубави за слободу, као што нема идеала без идеала социјалне правде – и нема већег задовољства него за њега живети, за њега се борити. Упркос свему, појавиће се у Србији девојке и младићи који ће желети да воле, и који ће знати да је права љубав само љубав оних који се најпре заљубе у слободу.“

Цитат из комада *Српској омладини*, Димитрије Туцовић, Златко Паковић

Ова позоришна представа је трагање за драмском формулом друштвене драме у којој, чињењем или нечињењем, овде и сада учествујемо.

Златко Паковић (Ваљево, 1968)

Писац и позоришни редитељ. Дипломирао је позоришну и радио режију на Факултету драмских уметности у Београду.

Књиге: *Дневник љевања, песме* (1996), *Соба за један кревет*, роман (2002), *Заједнички љејео* (роман, 2008), немачко издање *Die gemeinsame Asche* (2013), *Анаџомија националистичкој морала и грује колумне* (2012), *О ауторитарној савести*, кратки огледи (2015), *Енциклопедија живих*, драма (2016), *Јеретишка лишурџија*, десет драмских комада (2021).

Ауторске представе: *Паја Фрањо се хрва са својим анђелом* (2021), *Суботичка сецесија* (2021), *Сребреница. Кад ми убијени успанемо* (2020), *Црква босанска* (2020), *Vox dei, грађанска непослушност* (2019), *Крлежа, или што су нама заставе и што смо ми заставима да тако за њима љачемо* (2018), *Јулије Цезар – res publica или cosa nostra* (2018), *Бојше се Аллаха: смисао живота и смрти* *Фамила Сијарића* (2017), *Othello, незаконита лишурџија* (2017), *Дон Кихот, или што су данас вештењаче и одакле вештар дува* (2017), *Кинизализам, теометријским редом изложен* (2016), *Философија љаланке, божићни*

ораторијум Радомиру Константиновићу (2016), *Енциклопедија живих – уметничка интервенција у србијанској и косовској стварности* (2015), *Ибзенов „Непријатељ народа“ као Брехтов љоучни комад* (2014), *Убишти Зорана Ђинђића* (2012), *Ако дуго љедаш у љонор* (2021), *Кашалин Ладић доживљава нервни слом, даје ошказ на местио службенице у банци и љосије концептуална уметница* (2023)...

За свој рад награђен је престижним наградама, између осталог Специјалном Стеријомом наградом за режију, Стеријомом наградом за најбољу представу, наградом „Ахмед Вали“ за живот-но дело, наградом „Амра Прутина“ за уметничку храброст, те међународном Ibsen Scholarship за пројекат позоришне представе *Ибзенов „Непријатељ народа“ као Брехтов љоучни комад*.

У дневним и недељним листовима објавио је више од хиљаду текстова о културолошким, социјалним и политичким темама.

КРИТИКА

Врста активистичког манифеста

Искуства ангажованог театра заиста су обимна и стара су бар од Француске револуције, 250 година уназад. Тако филозоф Жан Пол Сартр каже, да у таквом позоришту „реч треба да буде средство да се оствари намера“, док у новије доба аргентинска редитељка Рената Карола Гатица вели, да је ангажовано позориште у њеној родној земљи „неговало естетику која је на позорници инсистирала на важности онога што се догађало на улици“. Позоришни редитељ Златко Паковић у својим радовима користи исту такву методу „нулте актуелности“, али жели и да упре прстом у догађаје на позорници који треба да почну да се остварују и у друштву. Тако је усред студентских и грађанских демонстрација, које најозбиљније потресају Србију већ више од три месеца, у театру Пулс у Лазаревцу премијерно ових дана изведена његова ауторска представа *Српској омладини*, Димитрије Туцовић.

(...) Читава представа нека је врста активистичког манифеста, којег најављује глумица-наратор речима упућеним гледаоцима да „престану да слушају туђе лажи“, након чега следи излистивање

које није позориште, у представи која није представа, и на улицама буљке незапослених мушкараца и жена, који не могу ни привирити у позориште, јер су осуђени једни другима да ваде очи и глођу кости..." На сцену се спушта велика српска застава и сви певају познате стихове „Востани Србије! Давно си заспала, у мраку лежала, сад се пробуди!" Након представе, изашли смо у мрачну лазаревачку ноћ са помешаним осећајем стрепње и наде како ће то „позоришно буђење“ изгледати у стварности, у данима и недељама који су пред нама.

Бојан Муњин (НИН, 19. фебруар 2025)

ПРАВДА СЕ НЕ ДАЈЕ, ПРАВДА СЕ ОСВАЈА

У време социјалистичке Југославије, Димитрије Туцовић је слављен и проучаван као један од утемељивача социјалистичких идеја у Србији. А онда се током осамдесетих, деведесетих и двехиљадитих догодио радикални заокрет од социјалистичких и југословенских идеја ка либералним и националним идејама, а наслеђе Димитрија Туцовића пало је у заборав. Ово наше доба у коме тражимо излаз из кризе, можда јесте добар тренутак да из новог угла испитамо идеје Димитрија Туцовића и других наших социјалиста. Међутим, представа под називом *Српској омладини, Димитрије Туцовић* није о животу и делу бораца за праведније друштво, како би се очекивало на основу наслова, већ позоришни трактат о девијацијама савременог друштва насталим услед недостатка социјалне правде. Идеје Димитрија Туцовића и њихово наслеђе инспирација су за овај позоришни трактат и то је, са становишта савремене уметничке праксе, легитиман поступак.

У жељи да нам што јасније и што свеобухватније објасни сопствено становиште, аутор је у текст представе увео многе значајне теме. Почео је од тврдње да је свако од нас одговоран за своја дела а не за туђа недела, али ако ћутимо и толеришемо неправду, постајемо саучесници.

(...) Драматуршки ритам представе гради се, осим преплитањем различитих прича, и сонговима у стилу брехтовске драматургије. Аутор комбинује сатиричну песму Јована Јовановића Змаја, песму револуционара Милана Апиha, обраду Брехтове поезије

многих друштвених непочинастава, од политичког криминала, корупције, одговорности клера и тајкуна, све до капитализма и вештачке интелигенције. Паковић, на позорници дизајнираној као борилачка арена, вешто маневрише тим сликама друштвене и моралне беде, па делује да се читава представа љуља, од народних песама, лелека и мириса тамјана, преко театра апсурда, до позоришта као „алата револуције“, у којем се само чека позив да се јуриша на барикаде. У том смислу, и сонгови композитора Божицара Обрадиновића дају карактеристичан тон читавој изведби, или као мemento друштвене несреће или као подстрек за акцију: „Набрусимо косе, час већ дозрева, свете жетве ево стиже судњи дан“. Актери на сцени у одорама сељака са шајкачама, радница у боросанама, омладина, свештеници и војници, представљају идеју неке врсте народног суда, који би требало да се прелије и у публику. Представа у једном тренутку заиста делује као свенародни сабор; публика од глумца свештеника добија упаљене свеће, неки гледаоци искрено плачу и крсте се, а када на позорници сви јунаци ове приче викну „генерални штрајк“, чини се да је публика заиста спремна да истог часа погаси светла у својим канцеларијама. Зато глумци лазаревачког театра Пулс нису били тек извођачи једног позоришног надреалистичког перформанса, него, срцем и душом, његови искрени поборници. Представа завршава оштрим речима глумца који тумачи самог Димитрија Туцовића: „Страшно је непријатно живети данас по овим вашим цивилизацијским нормама, страшно је гледати оваква препарирана лица у позоришту

и речитативе у којима изражава став о одређеној теми. Много је занимљивих идеја и информација протутњало поред нас за сат и четврт. Штета је што представа не може да се гледа као изложба – да застанемо поред оног дела који нас посебно интересује и да га на миру проучимо. У савременој уметности то не би било немогуће, али би захтевало средства која, извесно је, далеко премашују и буџет и друге ресурсе којима располаже Пулс театар.

Но и поред обиља материјала, публика нема осећај да је „затрпана“ идејама и сензацијама. Напротив, све је уредно поређано и узрочно-последично повезано чврстом идејом водиљом која гласи – тема друштвене правде је нестала с видика, а без ње нема васпитања и образовања. Зато Паковић жели да васпитава и образује своју публику. Читава представа се дешава на сцени велике сале ЦК Лазаревац. Глумци излазе из публике на уску, дугачку писту која дели публику на две групе које се међусобно гледају. Хоризонтала је намењена глумачкој игри, а вертикала служи томе да се помоћу цугова на сцену спусте објекти који су метафора одређене идеје: корито са црквеним свећама, избушена мета, државна застава. Једина метафора која се вуче по хоризонталу је провидни кофер или торбица коју носе негативци, а у коју је стављено нешто попут угља – важног природног ресурса који се копа у околини Лазареваца, а који је предмет многих неразјашњених корупционашких афера. Ликови су црно-бели: зли капиталиста, зли дечак убица и његова мајка, зли представник „белих крагни“, а добра револуционарка, савремена радница, Димитрије Туцовић,

његов отац прота и отац болесног детета. Све што аутор представе Златко Паковић користи у овој представи, а користи и вертикалу и хоризонталу, глумачку игру, музику и плес, све служи томе да гледаоцу „утуви у главу“ поруку представе. Зато се стиче утисак да је представа сведена, готово шкрта у изразу и идејности. То би могло да се третира као недостатак представе, али је и сасвим типично за поучно Паковићево позориште.

У овој представи су глумци позоришни адвокати ауторових идеја. Они нам приповедају, они нам представљају, они нам се обраћају, они нас убеђују и ту и тамо направе снажан глумачки гест који дирне публику. Један од таквих момената је када глумица Ивана Недељковић, обучена у црно, представи унутрашњу драму мајке масовног убице из „Рибникара“ тако што крене да намаже кармин на уста, а онда се жврља црним кармином по лицу и телу – покретима који као да секу кожу прави бразготине од кармина. При томе говори јадиковку мајке која би била срећнија да је родила свог Ореста или Едипа него што је родила Херострата (младића који је спалио чувени храм у Ефесу само да би постао познат). Та слика црнокосе жене у црном костиму, која је сва ижврљана црним кармином и са торбицом пуном црног угља делује потресно. Потресна је и сцена када Јелена Цвијетић игра обесправљену савремену радницу Вукосаву која с невероватном помиреношћу трпи злоупотребе на послу, економску беду и очигледну неправду. То мирно, добро и празно лице савремене раднице и тај њен раван тон говора док приповеда о неправдама које свакодневно проживљава, стварају врло упечатљиву позоришну слику. Иста глумица игра и револуционарку Спасенију Бабовић. Глумица тада сасвим другачије хода, говори и има другачији израз лица – иста глумица, али две сасвим различите глумачке енергије. Овим удвајањем редитељ нам је можда хтео рећи да у сваком потлаченом „чучи“ скривени револуционар. То би се тако могло објаснити јер његова жеља није да нас „смори“ ситуацијом непобедиве корупције, већ да публику осоколи и побуни. На крају представе спомињу се млади људи који ће се појавити и који ће се заљубити у слободу – циља се вероватно на студентске блокаде и борбу студената за поштовање закона.

Зато се на крају представе изговарају цитати из савременог Устава Србије. Инсистира се на члану 2 Устава у коме пише: „Сувереност потиче од грађана који је врше референдумом, народном иницијативом и преко својих слободно изабраних представника. Ниједан државни орган, политичка организација, група или појединац не може присвојити сувереност од грађана, нити успоставити власт мимо слободно изражене воље грађана“. Позивајући публику то јест грађане да поврате отету сувереност, глумци позивају на штрајк и генерални штрајк. Ту долазимо до реалног живота у коме је ситуација много замршенија него у поучном позоришту. Наиме, док глумци позивају на штрајк са сцене, нека позоришта заиста штрајкују и не играју представе као вид солидарности са студентима. Јер, ако су се студенти одрекли онога што је њима важно, а то је слушање наставе и позвали грађане да следе њихов пример, онда је, можда, логично да позоришта не играју представе. Али како онда посматрати премијеру представе *Српској омладини*, *Димитрије Туцовић*? Одговор би могао бити да у револуционарно доба треба играти револуционарне представе. (...)

Марина Миливојевић Мађарев (*Време*, 26. фебруар 2025)

Поука и опомена из прошлости

Ауторски пројект *Српској омладини*, *Димитрије Туцовић* редатељ Златко Паковић инсценира управо са жељом да данашњој генерацији младих људи – а они су ти који у овом часу, у градовима Србије протестирају и траже повратак правној држави – приближи и образложи његов живот и дјело. И то кроз позоришну представу која је, у ствари, како сам наводи: „...трагање за драмском формулом друштвене драме у којој, чињењем или нечињењем, овде и сада учествујемо“.

(...)Игра се на писти, постављеној сред позорнице, по њој се прво кредом исписују имена Димитрија Туцовића и Светозара Марковића (1846–1875), социјалистичког мислиоца, публициста и књижевног критичара, најистакнутије политичке личности српске историје XIX стољећа, првог теоретичара социјализма и заговорника демократског федерализма. Након што је тако оцр-

тао главне координате ове седамдесетминутне представе, уводи нас оштрим прологом директно у оно што ћемо гледати:

„Грађани и омладино овог покраденог и загађеног града, овој позоришној представи присуствујете на своју одговорност. То је одговорност за сопствено дело, а не одговорност за недела других, коју сте навикли да носите као свој терет. Лажу вас банкар и инвеститори – добро! То им је посао али, лажу вас новинари, професори, министри, премијер и председник републике. Они од вас очекују само једно: да на њихове лажи климате главом у знак одобравања. Они знају да ви знате да вас лажу, али им је потребно то ваше одобравање, како бисте за њихове лажи постали одговорни ви. Тако те туђе лажи одиста постају ваше.“

Сурадници у том позоришном чину, који укључује Паковићу тако драгу баштину брехтијанског театра, али и нескривени политички активизам којим се разоткривају лицемјерност и опачина државног поретка у којем смо заточени, сватко у свом домену доприносе идеји пројекта: композитор Божидар Обрадиновић, сценографкиња Невенка Шурлан, костимографкиња Соња Которчевић, кореографкиња Ирина Митровић, дизајнер свјетла Радомир Стаменковић уз глумачки ансамбл – Лазар Максић игра насловни лик Димитрија Туцовића, Јелена Цвијетић је Спасенија Цана Бабовић, проту Јеврема Туцовића, оца Димитрија, доноси Угљеша Спасојевић, уз њих, ту су Боба Стојимировић, Бранимир Ранђеловић, Ивана Недељковић, Александар Трмчић, Јасмина

Анђелковић и Иван Госпавић. Кроз њихове роле и реплике Паковић исписује читав један мали универзум социјалних неправди, слика је то поробљеног и заточеног свијета радништва које ни тада, у доба када Туцовић дјелује и бескомпромисно се бори против затченог стања, али ни данас, не живи у условима достојним човјека, његовог достојанства и неotuђивог права на рад.

Одјевени у одоре сељака, униформе војника, радничке мантиле, свештеничке хаље, скупа одијела тајкуна пресјек су свијета који нас окружује, свијета који се бори за своја права, али свијета без обзирних узурпатора пред којим мали човјек, ако се не побуни, нема што тражити. А побуна против тог изабљивања и потлачености у самој је сржи дјеловања Димитрија Туцовића јер, како га описује Спасенија Цана Бабовић на самом почетку представе: „...Он је био живи идеал друштвене правде, без које нема човечности. Човечанство може да постоји и без човечности, али без ње, човечанство постоји као што постоји камен. Како лепо каже Чика Јова Змај: бедно је кад човек сахрањује своје идеале, али је величанствено кад идеали сахрањују свог човека“.

(...) Како би ојачао осуду владалачког и богаташког слоја, послужиће се и варијацијама на текст Мирослава Крлеже:

„Страшно је непријатно живети данас по овим вашим цивилизацијским нормама, страшно је гледати оваква препарирана лица у позоришту које није позориште, у представи која није представа, и на улицама буљук незапослених мушкараца и жена, који не могу ни провирити у позориште, јер су осуђени једни другима да ваде очи и глођу кости, и једни друге да оптужују за своју несрећну судбину, док се приходи гомилају у дворцима политичара, тајкуна и црквених силеција. Сотона се овде крсти, док у крвавог Бога нико више не верује, направивши себи бога од религије, од нације и од профита!“

Игра се на писти, постављеној сред позорнице, по њој се прво кредом исписују имена Димитрија Туцовића.

„Али ја, Димитрије Туцовић, и у овом грозном вашем циничном добу, и мртав знам да људи, ипак, не могу без љубави. А праве љубави нема без љубави за слободу, као што нема идеала без идеала социјалне правде. И нема већег задовољства него за њега

живети, за њега се борити. Успркос свему, појавиће се у Србији девојке и младићи који ће желети да воле, и који ће знати да је права љубав само љубав оних који се најпре заљубе у слободу. И долази дан кад ће Србија опет бити у рукама народа.“

(...) Виктор Иванчић, једно од култних имена у новинарској бранши, у једном разговору напомиње: „Ако није у функцији отпора, за мене новинарство нема богзна каквог смисла“. Тако на казалиште гледа Златко Паковић – ако се не опири уходом стању ствари, боље да га нема. Јер, како сам каже: „Позориште је потенцијални прекид поретка. Зато су све снаге поретка усмерене на припитомљавање и дресирање позоришта“.

Младен Бићанић (Ослобођење, 27. фебруар 2025)

AUTHOR AND DIRECTOR

ZLATKO PAKOVIĆ (VALJEVO, 1968)

Writer and director. He graduated from the Department of Theatre and Radio Directing at the Faculty of Dramatic Arts in Belgrade.

He published a collection of poems *A Diary of Singing* (1996), novels *A Single Bed Room* (2002) and *Joint Ashes* (2008; published in German as *Die Gemeinsame Asche* in 2013), and books of essays *Anatomy of Nationalist Morality and other Columns* (2012) and *On Authoritarian Consciousness* (2002), as well as dramas *Encyclopedia of the Living* (2016), *Jeretic Liturgy* (2021).

He authorized numerous plays, including: *Pope Francis Wrestles His Angel* (2021), *Secession in Subotica* (2021), *Srebrenica. When We the Killed Rise* (2020), *The Church of Bosnia* (2020), *Vox Dei – Civil Disobedience* (2019), *Krleža, or What We Mean to the Flags and What the Flags Mean to Us to Cry over Them So Loudly* (2018), *Julius Caesar – Res Publica or Cosa Nostra* (2018), *Fear the Allah: The Purpose of the Life and Death of Ćamil Sijarić* (2017), *Othello – An Illegitimate Liturgy* (2017), *Don Quixote, or What Are the Windmills Today and Where Does the Wind Come From* (2017), *Capitalism, in Geometrical Order* (2016), *Provincial Philosophy – A Christmas Oratorio for Radomir Konstantinović* (2016), *Encyclopedia of the Living – An Artistic Intervention to the Serbian and Kosovo Reality* (2015), *Ibsen's An Enemy of the People as a Brechtian Didactic Play* (2014), *To Kill Zoran Đinđić* (2012), etc.

He has been awarded prestigious awards for his work, including the Special Sterija's Award for Directing, Sterija's Award for Best Performance, Ahmed Vali Award for Lifetime Achievement, Amra Prutina Award for Artistic Courage, and the international Ibsen Scholarship for theater performance project *Ibsen's An Enemy of the People as a Brechtian Didactic Play*.

He has published over a thousand texts on cultural, social, and political topics in daily and weekly newspapers.

REVIEWS

A KIND OF ACTIVIST MANIFESTO

The experiences of engaged theater are vast and date back at least to the French Revolution, some 250 years ago. Philosopher Jean-Paul Sartre once said that in such theater, "words should serve as a means to realize an intention," while in more recent times, Argentine director Renata Carola Gatica noted that engaged theater in her homeland "nurtured an aesthetic that insisted on the importance of what was happening in the streets." Theater director Zlatko Paković uses a similar method in his work – one of "zero topicality" – but he also aims to point a finger at the events on stage that ought to begin manifesting in society as well. Thus, amid student and civil protests that have shaken Serbia for more than three months, Paković recently premiered his authorial play, *Dimitrije Tucović Addressing the Serbian Youth*, at the Puls Theater in Lazarevac.

[...] The entire performance functions as a sort of activist manifesto, announced by the actress-narrator's address to the audience, urging them to "stop listening to other people's lies." What follows is a litany of various social injustices, from political crime and corruption to the accountability of clergy and tycoons, all the way to capitalism and artificial intelligence. On a stage designed like a combat arena, Paković skillfully navigates these images of social and moral decay. The whole performance seems to sway between folk songs, wailing, and the scent of incense, to absurdist theater, and ultimately toward theater as a "tool of revolution" – one that merely awaits the call to charge the barricades. In this sense, the songs composed by Božidar Obradinović provide a defining tone to the entire performance, either as a memento of social

tragedy or a call to action: "Let us sharpen our scythes, the time is ripe, the holy harvest brings the day of reckoning." On stage, actors dressed as peasants in traditional caps, female workers in old sandals, youth, priests, and soldiers embody the concept of a kind of people's court, which is meant to spill over into the audience. At one point, the play truly feels like a nationwide assembly; audience members receive lit candles from an actor-priest, some weep and cross themselves, and when all the characters on stage cry out "general strike", it seems as if the audience is genuinely ready to turn off the lights in their offices and walk out. Thus, the actors of Lazarevac's Puls Theater were not merely performers of a surrealist theatrical piece, but wholehearted and sincere advocates of its message. The performance ends with a powerful monologue delivered by the actor portraying Dimitrije Tucović himself: "It is unbearably painful to live today according to your so-called civilizational norms, unbearable to look at these embalmed faces in a theater that is not theater, in a performance that is not a performance, and on the streets to see hordes of unemployed men and women, who cannot even peek into a theater, because they are condemned to gouge each other's eyes out and gnaw on bones..." A large Serbian flag descends onto the stage, and all sing the well-known patriotic verse: "Arise, Serbia! / You fell asleep long ago, / And have lain in the dark. / Now wake up!" After the show, we stepped out into the dark Lazarevac night with a mixed feeling of dread and hope, wondering how this "theatrical awakening" would manifest in real life, in the days and weeks ahead.

Bojan Munjin (NIN, February 19th 2025)

JUSTICE IS NOT GIVEN, JUSTICE IS WON

During the era of socialist Yugoslavia, Dimitrije Tucović was celebrated and studied as one of the founding figures of socialist thought in Serbia. However, in the 1980s, 1990s, and 2000s, there was a radical shift away from socialist and Yugoslav ideas toward liberal and nationalist ideologies, and Tucović's legacy was largely forgotten. The time we live in now – a time when we are searching for a way out of crisis – might be the right moment to reexamine the ideas of Dimitrije Tucović and other Serbian socialists from a new perspective. However, the play titled *Dimitrije Tucović Addressing the Serbian Youth* is not, as the title might suggest, a portrayal of the life and work of fighters for a more just society.

Rather, it is a theatrical treatise on the distortions of modern society that have arisen due to the absence of social justice. The ideas and legacy of Dimitrije Tucović serve as inspiration for this theatrical work, and from the standpoint of contemporary artistic practice, this is a legitimate approach.

In his desire to explain his perspective as clearly and comprehensively as possible, the author introduces many important themes into the play. He starts with the assertion that each of us is responsible for our actions, not for the wrongdoings of others, but that if we remain silent and tolerate injustice, we become accomplices.

[...] The dramatic rhythm of the play is built not only through the interweaving of different stories but also through songs in the style of Brechtian dramaturgy. The author combines satirical poems by Jovan Jovanović Zmaj, revolutionary songs by Milan Apih, adaptations of Bertolt Brecht's poetry, and recitatives that convey his stance on specific issues. Numerous interesting ideas and pieces of information flash by in just over an hour. Unfortunately, the play cannot be viewed like an exhibition, so we could pause at parts that particularly interest us and examine them at our own pace. In contemporary art, that would not be impossible, but it would require resources that exceed the budget and other means available to the Puls Theatre.

Despite the wealth of material, the audience does not feel overwhelmed by ideas and sensations. On the contrary, everything is neatly arranged and causally connected by a strong guiding idea: the topic of social justice has disappeared from public view, and without it, there can be no true education or upbringing. That is why Paković aims to educate and enlighten his audience. The entire play takes place on the main stage of the Cultural Center in Lazarevac. Actors emerge from the audience onto a narrow, long runway that divides the viewers into two groups facing each other. The horizontal plane is used for acting, while the vertical is used to lower symbolic objects onto the stage via pulleys – objects that metaphorically represent certain ideas: a basin with church candles, a pierced target, the national flag. The only metaphor that moves along the horizontal plane is a transparent suitcase or handbag carried by villains, filled with something resembling coal, a valuable natural resource mined in the area around Lazarevac and the subject of numerous unresolved corruption scandals. The characters are portrayed in black and

white terms: the evil capitalist, the evil boy murderer and his mother, the evil “white-collar” representative, the good revolutionary, the modern worker, Dimitrije Tucović, his father, the priest, and the father of a sick child. Everything that the director Zlatko Paković employs in this play – the vertical and horizontal stage space, acting, music, and dance – serves to drive the play's message deep into the viewer's consciousness. This is why the play may seem restrained, even austere, in its expression and ideational scope. That could be seen as a shortcoming, but it is also entirely characteristic of Paković's didactic theater.

In this performance, the actors serve as theatrical advocates for the author's ideas. They narrate to us, present to us, address us, and persuade us – occasionally delivering powerful acting gestures that move the audience. One such moment comes when actress Ivana Nedeljković, dressed in black, portrays the inner torment of the mother of the mass murderer from “Ribnikar” by beginning to apply lipstick, then smearing black lipstick across her face and body in motions that resemble self-inflicted cuts, leaving symbolic scars of lipstick. During this, she delivers a lamentation from a mother who wishes she had given birth to Orestes or Oedipus rather than Herostratus (the young man who burned down the famed Temple of Artemis at Ephesus just to become famous). That image of a black-haired woman in a black costume, smeared with black lipstick and carrying a bag full of coal, is harrowing. Another powerful scene features Jelena Cvijetić playing the disenfranchised modern worker Vukosava, who endures workplace abuse, poverty, and blatant injustice with astonishing resignation. Her calm, kind, and expressionless face, paired with a flat tone as she recounts the injustices she faces daily, creates a striking theatrical image. The same actress also plays the revolutionary Spasenija Babović. In this role, she walks, speaks, and carries herself entirely differently – two distinct acting energies from the same performer. With this duality, the director may be suggesting that within every oppressed individual lies a hidden revolutionary. This can be interpreted as a desire not to overwhelm us with the hopelessness of entrenched corruption, but rather to embolden and rouse the audience. At the end of the play, young people are mentioned – those who will emerge and fall in love with freedom, likely referencing student protests and their fight for legal justice. [...]

Marina Milivojević Mađarev (*Vreme*, 26th February 2025)